

Írta: Morvai Krisztina – Pap Enikő

AJÁNLÁSOK A GYERMEKBÁTALMAZÁS MEGELŐZÉSÉRE ÉS KEZELÉSÉRE

A Női és Gyermekjogi Kutató és Oktató Központ és a British Council „*A gyermekbántalmazás megelőzésének és kezelésének tapasztalatai Nagy-Britanniában és Magyarországon*” címmel szakmai tanácskozásokat rendezett 2001. június 16-22 között Balatonaligán és 2001. október 8-án, Ráckeven. A programban harminc-a gyermekvédelem különböző területein dolgozó – szakember: ügyészek, rendőrtisztek, gyámhatósági, illetve gyermekjóléti szolgálati munkatársak, minisztériumi tisztviselők, ügyvéd, hivatásos pártfogó, gyermekorvos, védőnő valamint bírók vettek részt.

A résztvevők a gyermekek elleni erőszak hatékonyabb megelőzése és kezelése érdekében a következő Ajánlásokat fogalmazták meg:

I. A gyermekek elleni erőszak megelőzésére és kezelésére vonatkozó nemzetközi dokumentumokkal összefüggésben

1. A gyermekek elleni erőszak (ideértve a fizikai, illetve szexuális erőszakot, a gyermekprostitúciót és a gyermekpornográfiát éppúgy, mint a családon belül vagy azon kívül elkövetett szexuális visszaéléseket, a lelki bántalmazást és az elhanyagolást) valamint az ezzel összefüggő büntető és egyéb jogi eljárások tárgyában nagyszámú jelentős nemzetközi dokumentumot fogalmazott meg az ENSZ (illetve annak szakosított szervei, így a WHO és az UNICEF), az Európa Tanács és az Európai Unió. Javasoljuk ezek teljeskörű összegyűjtését, magyar nyelvre fordítását és annak elemzését, hogy milyen állami feladatokat tartalmaznak.

2. Javasoljuk az ENSZ Gyermek Jogai Bizottságához írt magyar országjelentések értékelésének nyilvánosságra hozatalát, az ezen értékelésekben megfogalmazott ajánlások megvalósítását. A legutóbbi – 1998. évi – értékelés 32. pontját külön is megfontolásra ajánljuk: „...a Bizottság erőteljesen ajánlja, hogy (Magyarország) tegyen meg minden megfelelő intézkedést a gyermekekkel szembeni rossz bánásmód (ideértve a családon, az iskolán és az egyéb gyermekintézményeken belüli fizikai és szexuális abúzust/visszaélést) megelőzésére és kezelésére”.

3. Szükségesnek tartjuk, hogy a Magyar Köztársaság ratifikálja a Gyermekjogairól Szóló ENSZ Egyezményhez kapcsolódó két Fakultatív Jegyzőkönyvet, különösen a Gyermek eladása, a gyermekprostitúció és a gyermekpornográfia tárgyában 2000. májusában elfogadott Fakultatív Jegyzőkönyvet. Javasoljuk a Fakultatív Jegyzőkönyv alapján a belső jogban szükséges változtatások elvégzését is, a jelen Ajánlásokban alább részletesen megfogalmazottak szerint.

II. A gyermekek elleni erőszak megelőzése és kezelése érdekében szükséges legfontosabb jogalkotási lépésekre vonatkozóan

1. Megfontolandónak tartjuk a hatályos büntető jogszabályok áttekintését – különös tekintettel a „Kiskorú veszélyeztetése” elnevezésű bűncselekményre – abból a szempontból, hogy azok megfelelnek-e a gyermekbántalmazás teljes tilalmára vonatkozó nemzetközi normáknak, különösen a Gyermek Jogaira vonatkozó ENSZ Egyezmény 19. cikkének. A

gyermek jogai és a jogállamiság szempontjából egyaránt szükségesnek tartjuk, hogy a „házi fegyelmi jog” elméleti és gyakorlati létéről, kereteiről és határaitól a jogszabály világosan rendelkezzen.

2. A gyermekprostitúcióval szembeni határozottabb és hatékonyabb fellépés érdekében javasoljuk az ún. „kliensi magatartás” kriminalizálását, azaz a tizenhét évnél fiatalabb, üzletszerű kéjelgést folytató személlyel való közösülésért vagy fajtalankodásért ellenszolgáltatást nyújtó személy büntetni rendelését. Ez a javaslat összhangban van a gyermekprostitúcióról és gyermekpornográfiáról szóló Fakultatív Jegyzőkönyv rendelkezéseivel.

3. Javasoljuk – eljárási kényszerintézkedésként, illetve büntetőjogi szankcióként – az ún. „távoltartó/védelmi rendelkezés” bevezetését, amellyel a gyermek környezetéből eltávolítható az a felnőtt személy, aki őt valószínűsíthetően vagy bizonyosan súlyosan bántalmazta, amennyiben a cselekmény jellegéből a bűnisméltés veszélyére lehet következtetni. E javasolt új jogintézmény is összhangban van az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1371. számú ajánlásával és számos további jelentős nemzetközi dokumentummal.

4. Javasoljuk, hogy összhangban az Európai Unió országainak gyakorlatával – a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények vizsgálata/nyomozása, az ilyen ügyekben történő ügyészi és bírósági eljárás speciális hatáskörű és illetékességű rendőri szerveknek, ügyészségeknek és bíróságoknak legyen feladata. Meggyőződésünk ugyanis, hogy a gyermek és ifjúságvédelmi jogalkalmazói tevékenység (ideértve természetesen a rendőri munkát is) olyan speciális és folyamatos képzést, a gyermekvédelmi szakemberek közötti rendszeres együttműködést, technikai felszereltséget (például videós rendszerek a gyermektanúk kihallgatásához) igényel, amelyek az általános hatáskörű és illetékességű szerveknél nem biztosíthatók.

5. Javasoljuk, hogy a vonatkozó nemzetközi ajánlásoknak megfelelően legyen jogszabályi lehetőség a gyermektanúk reviktimizációjának elkerülését szolgáló ún. (zártláncú, élő kapcsolatot teremtő) „videós rendszerű” bizonyítás felvételre, a bírósági tárgyalás során is. Javasoljuk továbbá a gyermektanúk védelmét szolgáló nemzetközi normák és a vonatkozó európai gyakorlat teljeskörű megismerését. 6. Javasoljuk annak megfontolását, hogy a gyermektanúk, illetve az őket támogató felnőttek védelme érdekében a polgári eljárásjogi törvény is adjon lehetőséget a tanú, illetve a fél lakcímének zártan történő kezeléséhez.

III.A gyermekvédelmi jelzési és együttműködési kötelezettség valamint a gyermekbántalmazás jelenségével találkozó szakemberek speciális képzése körében

1. Abban a meggyőződésben, hogy hatékony, a gyermekbántalmazást időben felismerő és kezelő, a gyermek sérelmére elkövetett cselekmények folytatását megakadályozó gyermekvédelmi munka csak az érintett hatóságok, szervezetek, szakemberek szervezett együttműködésével valósítható meg, javasoljuk a Gyermekvédelmi Törvény 17.§-ban szabályozott „jelzési és együttműködési kötelezettség” következetes érvényre juttatását.

Ennek érdekében ajánljuk, hogy a rendőrség, ügyészség, bíróság, oktatási és egészségügyi intézmények vezetői, illetve a felettük törvényességi és szakmai felügyeletet gyakorló szervek gondoskodjanak arról, hogy a gyermekek sérelmére elkövetett erőszakos (bántalmazó) magatartások, illetve elhanyagolás gyanúja esetén az intézmény (szakember) haladéktalanul adjon jelzést az illetékes gyermekjóléti szolgálatnak és a továbbiakban – az eset összes körülményeinek függvényében – működjön együtt a szolgálattal a bántalmazás

megszüntetése, az ismétlődés megakadályozása és a gyermek biztonsága, testi-lelki jóléte érdekében. Ajánljuk továbbá, hogy a jelzési és együttműködési kötelezettség szerepeljen az érintettek munkaköri leírásában.

2. Javasoljuk, hogy a gyermekbántalmazás felismeréséről, megnyilvánulási formáiról, hatásairól, a bántalmazott gyermekek speciális szükségleteiről és az ilyen ügyekben szükséges teendőkről kapjanak (akkreditált) képzést mindazok a szakemberek, akik munkájuk során a jelenséggel, illetve az áldozatokkal találkozhatnak. (Rendőrok, ügyészek, bírók, pedagógusok, gyermekorvosok, védőnők, a szociális szakmák stb.)

IV. Az egységes szakmai szabályok (protokollok) kialakítása tárgyában

1. Javasoljuk, hogy a gyermekbántalmazással szembeni határozottabb, kiszámíthatóbb és szakszerűbb fellépés érdekében az egyes intézmények, illetve szakmák feletti (központi) szakmai felügyeletet és módszertani irányítást gyakorlók – az egymással történő körültekintő egyeztetést követően – határozzanak meg világos szakmai szabályokat (protokollokat) arra nézve, hogy mi a teendő az egyes munkakörökben (hatáskörökben) gyermekbántalmazás vagy annak gyanújának észlelése esetén.

2. A helyi önkormányzatok, a jogszabályi előírásoknak megfelelően létrehozott gyermekjóléti szolgálatokkal közösen biztosítsák a (helyben) gyermekvédelmi munkát végző szervezetek (ideértve a rendőrséget, ügyészséget, bíróságot is) közötti folyamatos kapcsolattartást és a gyermekbántalmazás megelőzésére és kezelésére szolgáló helyi stratégiák és speciális protokollok kialakítását. A közoktatási intézmények és a fenntartók gondoskodjanak arról, hogy a gyermekbántalmazás megelőzése és kezelése helyet kapjon a nevelési és pedagógiai programokban.

V. A jogalkalmazási gyakorlat megújításával összefüggésben

1. Javasoljuk, hogy az olyan polgári, közigazgatási, illetve büntetőeljárásban, amelyet gyermek elleni erőszakos vagy veszélyeztető cselekmény miatt indítottak, illetőleg amelyben ilyen cselekmény gyanúja merül fel – a továbbiakban „gyermekbántalmazással összefüggő ügyek” – az érintett gyermek(ek) személyes biztonsága elsődleges fontosságú szempont legyen a döntések során.

2. A gyermekbántalmazással összefüggő ügyekben az eljáró hatóságoknak – a Gyvt. 17.§-ra figyelemmel – jelzési és együttműködési kötelezettségük van az illetékes gyermekjóléti szolgálat felé. Erre tekintettel a folyamatban lévő eljárásról a szolgálatot haladéktalanul értesíteni kell, az értesítés megtörténtéről az eljárás minden szakaszában meg kell bizonyosodni, amennyiben értesítés nem történt, azt a lehető leghamarabb pótolni kell.

3. Javasoljuk, hogy a gyermekbántalmazással összefüggő ügyekben (például családon belüli erőszakos bűncselekmény miatt indított büntetőeljárásokban, akkor is, ha a vádbeli cselekmény sértette nem gyermek, hanem vele együtt élő hozzátartozó, illetve családjogi perekben), az eljáró hatóság szerezzék be a gyermekjóléti szolgálat környezettanulmányát, illetve a gyermek veszélyeztetettségével összefüggő dokumentációt és a gyermek biztonságára is kiható döntések meghozatalakor ezeket vonja értékelési körébe.

4. A gyermekbántalmazással összefüggő ügyekben – különösen azokban az esetekben, amikor a gyermek veszélyeztetettsége az eljárás megindításának idején is fennáll - javasoljuk, hogy az eljárást soron kívül tárgyalják.

5. Javasoljuk, hogy a gyermekbántalmazással összefüggő ügyekben a hatóság alaposan vizsgálja a bűnismétlés valószínűségét és ezzel összefüggésben az érintett gyermek(ek)

biztonságának szempontjait és – e tényezőkre figyelemmel – szükség esetén a jelenlegi gyakorlatnál szélesebb körben alkalmazza az őrizetbe vétel és előzetes letartóztatás, polgári perben az ideiglenes intézkedés lehetőségeit. Összességében a veszélyhelyzetben lévő gyermekeknek – a folyamatban lévő eljárások alatti – biztonságának szempontjait javasoljuk a jelenlegi gyakorlatnál lényegesen körültekintőbben vizsgálni és mérlegelni.

6. Javasoljuk, hogy a gyermekbántalmazással összefüggő ügyekben hozott ügydöntő határozatoknál (büntetés kiszabás, illetve gyermekelhelyezés, lakáshasználat megosztása) a hatóságok (bírók) a legnagyobb körültekintéssel vizsgálják a döntés hatását az érintett gyermek biztonságára, azaz a bántalmazás folytatásának megelőzésére.

7. Javasoljuk, hogy a gyermekbántalmazással összefüggő büntetőügyekben a bíróságok (vádemelet elhalasztása esetén az ügyészségek) a jelenlegi gyakorlatnál szélesebb körben alkalmazzák a pártfogó felügyelet elrendelésének lehetőségét és rendelkezzenek olyan magatartási szabályokról, amelyek az érintett gyermekek biztonságát, esetleges rehabilitációját szolgálják. Családon belüli erőszak esetén minden ilyen esetben írják elő magatartási szabályként az illetékes gyermekjóléti szolgálattal történő kapcsolattartás kötelezettségét.

Javasoljuk továbbá, hogy az állam biztosítsa a pártfogó felügyelet intézményének megfelelő működése érdekében szükséges tárgyi és személyi feltételeket.

VI. A gyermekbántalmazási ügyekben szükséges tanúvédelmi intézkedések tárgyában

1. Javasoljuk, hogy a gyermekbántalmazással összefüggő ügyekben a hatóságok törekedjenek a gyermekek reviktimizációjának elkerülésére. Ennek érdekében lehetőség szerint kímélik meg a gyermeket az ismétlődő kihallgatásoktól, illetve szakértői vizsgálatoktól.

2. Ajánljuk, hogy minden olyan ügyben, ahol erre lehetőség van, a gyermek vallomását videofelvételen rögzítse a hatóság és az eljárás további szakaszaiban ezt a felvételt használják fel. Az ilyen tanúvallomások felvétele során a hatóság speciálisan képzett tagja járjon el. Tiltott pornográf felvétel készítése miatt indult eljárásokban azonban javasoljuk az ilyen technikai megoldás elkerülését, pontosan a reviktimizáció megelőzése érdekében.

3. A gyermek tanúkénti meghallgatása során fokozottan törekedni kell a kíméletes kikérdezésre. Az eljárási cselekményt vezető szakembernek erre figyelmeztetnie kell az eljárás más résztvevőit (pl. védőt) is. Javasoljuk, hogy a hatóságok biztosítsák, hogy a gyermektanúk a kihallgatásra várva ne találkozzanak a sérelmükre bűncselekményt elkövető felnőttekkel. Helyesnek tartjuk, ha az eljáró hatóság – jelzési és együttműködési kötelezettsége részeként – biztosítja, hogy a gyermekjóléti szolgálat munkatársa a tárgyaláson (illetve a jogszabályok keretében más eljárási cselekményeken) jelen lehessen. A gyermekjóléti szolgálat érezze feladatának az eljárási cselekményeken való részvételt. Javasoljuk, hogy a gyermekbántalmazással összefüggő ügyekben eljáró hatóságok biztosítsanak írásos (illusztrált) információt a gyermektanúk, illetve az őket támogató felnőtt hozzátartozók számára egyfelől az eljárás menetéről másfelől a rendelkezésükre álló segítő szervezetekről.